

Razvoj obrazovanja u srednjem vijeku

Mirt, Daniela

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:872118>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

DANIELA MIRT

RAZVOJ OBRAZOVANJA U SREDNJEM VIJEKU

Završni rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

DANIELA MIRT

RAZVOJ OBRAZOVANJA U SREDNJEM VIJEKU

Završni rad

JMBAG: 0068224513, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski studij dvopredmetne povijesti

Predmet: Historiografija

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Robert Kurelić

Pula, lipanj 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POČETAK SREDNJOVJEKOVNOG OBRAZOVANJA.....	2
2. CRKVA: MOST IZMEĐU DVAJU RAZDOBLJA	3
3. OBRAZOVANJE U RANOM SREDNJEM VIJEKU	8
3.1. Obrazovanje u Bizantu.....	11
3.2. Karolinška renesansa	12
3.3. Benediktinci	15
3.4. Otonsko razdoblje.....	15
3.5. Doticaj s arapskom kulturom	16
4. OBRAZOVANJE U RAZVIJENOM I KASNOM SREDNJEM VIJEKU	16
4.1. Skolastika.....	16
4.2. Samostanske i katedralne škole	17
5.3. Gradske škole	18
5.4. Sveučilišta	18
5.5. Burse.....	20
5.6. Pisma studenata obiteljima u srednjem vijeku.....	21
6. RAZVOJ KNJIGE	23
6.1. Skriptorij	23
6.2. Izum tiskarskog stroja.....	24
7. ZAKLJUČAK	26
8. LITERATURA.....	27
9. POPIS PRILOGA	28
10. SAŽETAK	30
11. ABSTRACT.....	31

1. UVOD

Pojam srednjega vijeka u općoj je upotrebi tek od početka 19. stoljeća. Talijanski humanist i povjesničar Flavio Biondo prvi ga je obilježio kao doba različito od antike. Postoje različiti datumi određivanja početka i kraja srednjega vijeka. Tradicionalno se 476., pad Zapadnoga Rimskoga Carstva, uzima kao početak srednjega vijeka. Budući da se te godine nije dogodilo ništa značajno, osim što je Romul August sišao s carskoga prijestolja, mnogi učenjaci su tražili druge događaje koji bi bili značajni i mogli se uzeti kao početak srednjega vijeka.¹

Neki su tvrdili da je prijelomni događaj bio pokršćavanje cara Konstantina I. (306. – 337.), drugi su važnost davali selidbi prijestolnice Carstva iz Rima u Konstantinopol (Carigrad) 330.

Bilo je i onih koji su smatrali početak seobe naroda sedamdesetih godina 4. stoljeća ključnim trenutkom koji je odredio sudbinu Europe i Sredozemlja. Pojedini su pak uzimali kao početak srednjega vijeka smrt bizantskoga cara Justinijana 565. jer su tada sve ambicije o obnovi nekadašnjega Rimskoga Carstva uništene.

Što se tiče završetka ere srednjega vijeka, neki su smatrali da je kraj označio pad Carigrada pod Osmanlije 1453. ili Magellanovo oplovljivanje svijeta od 1519. do 1522., zatim Tridesetogodišnji rat koji je trajao od 1618. do 1648. ili Francuska revolucija 1789. kojom je prestao feudalizam.²

Postoji nekoliko definicija obrazovanja, od kojih ću navesti samo neke.

"Obrazovanje je proces usvajanja znanja, navika i umijeća. Provodi se u institucionalnim (škole) i izvan institucionalnim uvjetima (izvan škole). Obrazovanje kao takvo čovjeka osposobljava za razborito samoodređenje, produktivno sudjelovanje u kulturi, postizanje individualnosti i društvenosti. Ono je općevažće, tj. za sve ljude jednako važće, mnogostruko – moralno, kognitivno, estetsko i praktično".³

¹ Brandt Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1980., str. 11

² Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 11-12

³ Stevanović Marko, *Pedagogija*, Rijeka, Sveučilište u Rijeci, 2007., str. 18

Prema Mijatoviću, obrazovanje je povijesna, društvena kategorija koja je u izravnoj vezi s potrebama proizvodnje materijalnih dobara, stupnjem razvoja znanosti i tehnike i s ideologijom koja u njega ugrađuje razne ciljeve. Usko je povezana s uređenjem nekog društva.⁴

"Obrazovanje je pedagoški osmišljeno i sustavno organizirano učenje. Iskustvo pojedinca koje se očituje u porastu (količinom i kakvoćom) znanja i vještina te razvoj sposobnosti. Znanje, proizvod obrazovanja nastaje učenjem, a očituje se kao smislen sustav prikladnih odgovora u situacijama na koje ne bi mogao odgovoriti bez učenja."⁵

1. POČETAK SREDNJOVJEKOVNOG OBRAZOVANJA

Početak srednjovjekovnoga obrazovanja kreće od 4. stoljeća kada je sv. Augustin htio antičku misao uskladiti s kršćanskom dogmom koja je bila temelj srednjovjekovnoga obrazovanja.

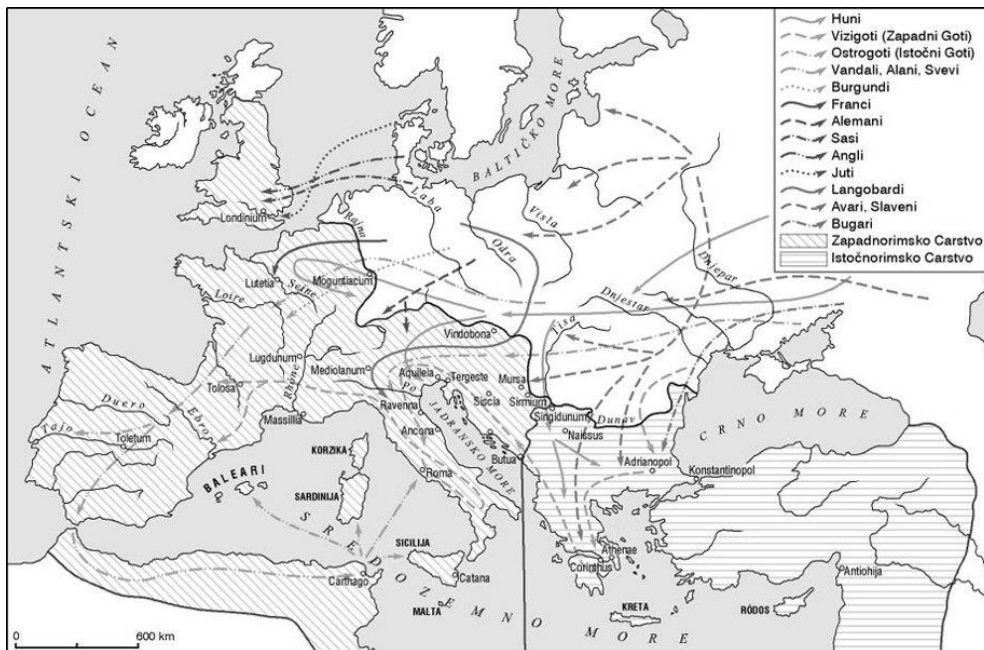
Velike seobe naroda koje su započele sredinom 4. stoljeća uvelike su utjecale na propadanje rimskoga društva koje je, između ostaloga, bilo vidljivo i u obrazovnom sustavu 4. i 5. stoljeća. Antička baština izgubila se je velikim dijelom jer su škole iščezle propašću gradova i nestankom organizirane državne vlasti. Stoga je bilo potrebno da antički pisci ponovno budu otkriveni.⁶

Tako će tijekom prvih pet stoljeća, nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva, stalno dolaziti novi narodi koji će stvarati i organizirati države na njegovim ruševinama. U 5. stoljeću na područje Carstva dolaze Germani, u 6. stoljeću provaljuju Langobardi, Avari, Slaveni, a između 8. i 10. stoljeća dolaze Saraceni, Vikinzi (Normani) i Mađari.

⁴ Mijatović Antun, *Osnove suvremene pedagogije*, Zagreb, Hrvatski pedagoški zbor, 1999., str. 205-206

⁵ Jelavić, Filip, *Didaktika*, Jastrebarsko: Slap, 1998., str. 15

⁶ Krasić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 85

Prilog 1. Seoba naroda (dostupno na:

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55428>)

2. CRKVA: MOST IZMEĐU DVAJU RAZDOBLJA

Crkva je bila društvena struktura koje je u najvećoj mjeri sačuvala ostatke rimske civilizacije. Ona je ujedno bila i jedina institucija koja je kod barbarskih vođa izazivala strahopoštovanje. Latinski jezik bio je jezik Crkve kao i većine stanovništva. Velika većina stanovništva bila je neobrazovana, govorila je latinski kojeg je znanost nazvala ‘vulgarnim’ (lat. *Vulgus* - svjetina, prost narod). Crkva je očuvala dobar dio antičke literature te su tako obrazovani ljudi i dalje mogli čitati značajna djela rimskih pisaca.⁷

Crkva je dobila potpuno pravo na obrazovanje. Crkveni dužnosnici bili su najobrazovaniji i najsposobniji društveni sloj u srednjem vijeku. Zbog toga je Crkva dobila autoritet nad obrazovanjem i školstvom, ali i zahvaljujući kulturi koju je baštinila iz starog Rima.⁸

⁷ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 69

⁸ Kerševan, M, Ule, A, Jerman, F, *Odnos religije i znanosti*, Školske novine, 1966., str. 61

Srednjovjekovni Zapad nastao je na ruševinama nekadašnjega rimskoga svijeta kao posljedica susreta i sukoba dvaju svjetova: rimskoga i germanskoga. Zahvaljujući Crkvi, Zapad se uspio podići iz ruševina jer je Crkva znala uspostaviti prilično dobar odnos s novim gospodarima Europe, izuzev Ostrogota, Vizigota i Vandala. S vjerom, Crkva im je donosila grčko-rimsku kulturu. Kršćanska kultura koja je bila pisana morala se nositi s mentalitetom novoga naroda – Germana. Njihova se kultura nije temeljila na pismu nego je bila usmena. Ti novi narodi ni filozofiju ni retoriku nisu doživljavali najvišim kulturnim vrednotama, nego samo etnos, krvno srodstvo i ratničku hrabrost.⁹ Četvorica kršćanskih intelektualaca: Boetije, Kasiodor, Izidor Seviljski i Beda Venerabilis, kako ih literatura naziva ‘utemeljiteljima srednjega vijeka’, imali su potrebu stvarati novo ozračje i nove vrijednosti. Sva četvorica živjela su u prijelaznom razdoblju između antike, u čijim su školama stekli naobrazbu, te srednjega vijeka. Boetija je (480. - 526.), nakon što je u ranom djetinjstvu ostao bez oca, odgajao senator Aurelije Memije Simak. S 25 godina postao je senator, a pet godina kasnije i konzul. Namjeravao je na latinski jezik prevesti važnija djela grčkih filozofa, prije svega Platona i Aristotela, kako bi latinskoj mladeži učinio dostupnom kulturnu baštinu starih Grka. Njegovo djelo *O utjesi filozofije* kojega je napisao oko 523. smatra se glavnim filozofskim djelom.¹⁰

Prilog 2. Boetije (dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Boetije>)

Kasiodor, Boetijev učenik, poslije latinskog obrazovanja koje se temeljilo na gramatici, pravu i retorici, stupio je u službu ostrogotskog kralja Teodorika. U Rimu je s papom Agapitom (535. - 536.) osnovao visoku katoličku školu (akademiju) koja je zbog bizantsko-gotskog sukoba (535. - 554.) zatvorena. S vremenom se je Kasiodor, vjerojatno zbog barbarskih provala u Carstvo, povukao na vlastiti posjed u Kalabriji gdje je osnovao samostan Vivarium. Njegov

⁹ Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 92

¹⁰ Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 93.

samostan postao je pravi 'hram kulture' u kojemu je želio uskladiti antičku kulturu s kršćanskom. Kao opat izradio je Redovničko pravilo. Jedno od temeljnih stavki njegova Pravila sadržavalo je, između ostaloga, obvezu prepisivanja starih rukopisa. Bio je svjestan da ne živi u vremenu velikih misli i teorija te da iz antike treba spasiti sve što se može spasiti. U tu svrhu za svoje redovnike sastavio je priručnik latinskog pravopisa *De orthographia* u kojem navodi kako se ispravno prepisuju stari rukopisi. Njegova osobita zasluga je ta što je sustav sedam slobodnih umijeća postao temelj crkvenih i samostanskih škola.¹¹

Prilog 3. Kasiodor (dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kasiodor>)

Izidor Seviljski (560. - 636.) ponajviše je pisao o prirodnim i humanističkim znanjima. Jedno od njegovih najistaknutijih djela je enciklopedija *Originum seu etymologiarum libri XX* (*Podrijetlo riječi ili etimologije*) koja je sastavljena između 622. i 633. te mi je donijela titulu "učitelj srednjega vijeka", a koristila se je kroz cijeli srednji vijek. To je opsežna enciklopedija o spoznajama gramatike, retorike, aritmetike, glazbe, astronomije, medicine, prava, povijesti, teologije, zoologije, poljodjelstva, ratnog umijeća i sl. Izidor je smatrao etimologiju dijelom gramatike. Izjavio je: "Poznaješ li podrijetlo neke riječi, mnogo ćeš lakše razumjeti njezinu snagu."¹²

¹¹ Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 99-100

¹² Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 102-103

Prilog 4. Izidor Seviljski (dostupno na:

<https://www.bitno.net/vjera/svetac-dana/sv-izidor-seviljski-zastitnik-korisnika-interneta/>)

Beda Venerabilis (672. - 735.) govorio je sve važne jezike u ono vrijeme: grčki, latinski i hebrejski. Njegovo najvažnije djelo smatra se *Engleska crkvena povijest* koja osobito govori o procesu pokrštavanja otočnih naroda. Beda je odgojio nekoliko vrsnih učenika od koji se najviše ističe Bonifacije.¹³

Prilog 5. Beda Venerabilis (dostupno na:

<http://povijestokultnog.blogspot.com/2011/08/beda-venerabilis.html>)

¹³ Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., 104-106

Ova četvorica predstavljaju most između antike i srednjega vijeka. Oni, ne samo da su bili prenositelji antičkoga znanja, već i stvaraoci i promicatelji novoga. Sva četvorica su se trudila spasiti zadnje ostatke antičke kulture i prenijeti je budućim naraštajima (Krašić, 2012).

Treba spomenuti i svetoga Augustina (354. – 430.) koji je bio crkveni naučitelj. Napisao je poznato djelo *De doctrina christiana (O kršćanskom nauku)* u kojemu se oslanja na sedam slobodnih umijeća, ali zagovara da se odbaci poganska vjera te da ju se nadopuni riječima Svetoga pisma.¹⁴

Posebno mjesto u razvoju obrazovanja pripada i svetom Jeronimu (341./347 – 420.) koji pripada najznačajnijim autorima europske književnosti i kulture. Preveo je Bibliju na latinski (Vulgata) kao i brojne crkvene knjige na slavenski jezik. Pisao je pustinjačke hagiografije te brojne homilije i komentare, književna djela s autobiografskim podacima, zapise o ondašnjim događajima i ljudima, polemike i razmišljanja.¹⁵

Prilog 6. Sveti Jeronim (dostupno na: <https://laudato.hr/sites/default/files/28ec3713-cb6c-4ad7-b25e-8561df40bf49.jpg>)

Do 7. stoljeća traje razdoblje crkvenih otaca koji su sedam slobodnih umijeća uskladili s crkvenim naukom, ne odbacivši Aristotela, Platona i dr.

¹⁴ Krašić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 82-83

¹⁵ Stipčević Badurina, V., *Legenda o svetom Jeronimu u hrvatskoglagoljskom Petrisovu zborniku (1468.)*, Radovi 47/1, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, FF press, Zagreb, 2015, str. 337-350.

3. OBRAZOVANJE U RANOM SREDNJEM VIJEKU

U ranom srednjem vijeku Katolička Crkva je u svoj vlasti imala obrazovanje te je u školama predavala sličan sadržaj koji su svećenici propovijedali u crkvama. Nastava u školama osnivala na autoritetu Svetoga pisma i njegovim tumačenjem. Teme su obično bile trpljenje, služenje, pokoravanje, te kako s tim oblicima ponašanja mogu zaslužiti nebesku domovinu.¹⁶ Djeca su kretala u školu sa šest ili sedam godina jer se smatralo da su tada u mogućnosti koristiti se temeljnim intelektualnim umijećima, poput čitanja i pisanja.¹⁷ Obrazovali su se većinom dječaci, a djevojčice samo ako su išle za redovnice.

Većinom su se knjige na latinskom jeziku učile napamet, a kako mnogi to nisu mogli svladati, napustili bi školu. U samostanima se, najvećim dijelom, odvijalo prepisivanje knjiga, a kako su to bila mjesta koja su čuvala najveći broj knjiga u njima su se osnivale knjižnice i škole za svećenike. U ranom srednjem vijeku djeluju crkvene škole koje se dijele na samostanske, katedralne i župne.

Samostanske škole imale su dva odjela: interni i eksterni. Interni odjel je bio za one koji će jednog dana postati svećenici, a eksterni dio za buduće laike. U samostanskim školama, svećenici su podučavali vjeronauk te učili čitati i pisati na latinskom jeziku. U biskupijskim sjedištima osnivale su se katedralne škole koje su na isti način funkcionirale kao i samostanske, samo što je znanje koje se podučavalo bilo na višoj razini. Župne škole bile su organizirane uz župnu crkvu, a župnik ili čak zvonar podučavao je djecu.¹⁸

Neki od srednjovjekovnih udžbenika koristili su se stoljećima te se stoga može dobiti uvid u osnovna znanja učenika i studenta. Prvo se učila abeceda te su učenici dobivali pločice na kojima bi ispisivali pojedina slova. Kada su svladali pisanje slova, krenuli su s čitanjem psaltira ispisanih velikim slovima. Popularna vježbenica nepoznatog autora bila je *Katon* koja je čitana stoljećima. U njoj je bilo oko 150 strofa od kojih su mnoge postale uobičajene i poznate poslovice i narodne mudrosti popu ove: "*Glavna je vrlina znati kako zauzdati vlastiti jezik*".¹⁹

¹⁶ Vidulin-Orbanić, Sabina, „Društvo koje uči: Povijesno – društveni aspekti obrazovanja“, Metodčki obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu, sv. 2, br. 3, Pula, 2007., str. 58

¹⁷ Pranjić Marko, Kujundžić, Nediljko, Biondić, Ivan, *Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog školstva*, Zagreb, Hrvatska akademija odgojnih znanosti, 1994., str. 21

¹⁸ Zaninović, M., *Opća povijest pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga, 1988., str. 52

¹⁹ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 70

Uz čitanje podučavalo se i pisanje. Učitelj bi na drvenu pločicu duboko urezivao slova, a učenici bi pisalom slijedili crte u pločicama sve dok im se ruka ne bi priviknula na oblik slova. Najboljim učenicima davala bi se prilika da finim rukopisom ispisuju slova na pergameni. Budući da je pergamene bila vrlo skupa, neki učenici nikada nisu dobili priliku ispisivati po njoj.²⁰

Osnovni udžbenik gramatike bilo je djelo Rimljanina Donata koji je živio u 4. stoljeću. On je o gramatici napisao dvije poznate knjige: *Ars minor* i *Ars maior*.

Ars minor bio je namijenjen za početnike, a *Ars maior* za naprednije.

Ars minor napisan je u svega dvanaest stranica u suvremenom tiskanom izdanju te se sastoji od jednostavnih pitanja i odgovora te nekih konjugacija i deklinacija. U ranom srednjem vijeku bio je vrlo cijenjen te se upotrebljavao dugo vremena. *Ars maior* je analizirao morfologiju, sintaksu te stilistiku.²¹

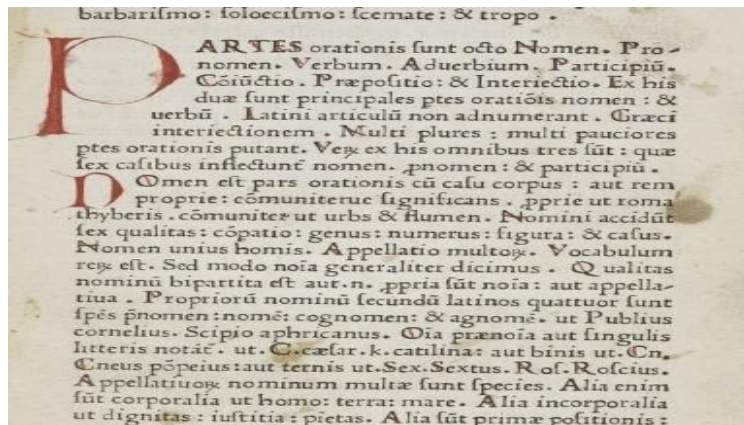

Prilog 7. *Ars minor* (dostupno na:

<https://www.digitalcommonwealth.org/search/commonwealth:h128qt20z>)

²⁰ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 70

²¹ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 70

Prilog 8. Ars maior (dostupno na: https://www.researchgate.net/figure/Figura-01-Fragmento-da-obra-Ars-Maior-parte-II-de-Donato-em-edicao-fac-similar_fig7_351613244)

Također, još jedan udžbenik gramatike za naprednije napisao je rimski gramatičar Priscijan. Taj udžbenik sadržavao je mnoge citate klasičnih autora poput Vergilija, Horacija, Homera i Ovidija, ali i mnogih drugih. Osim citata, sadržavao je i određene informacije o književnosti, povijesti i mitologiji.²²

Kada su učenici stekli određenja znanja o gramatici, započeli bi s čitanjem rasprave *Vjenčanje Merkura i Filologije* koju je napisao latinski enciklopedist Marcijan Kapela (Kartaga, prva polovica 5. stoljeća). Riječ je o enciklopedijskom udžbeniku u kojem prve dvije knjige opisuju vjenčanje u kojem mladenkine uzvanice - sedam slobodnih vještina raspravljaju o svojim dostignućima.

Sedam slobodnih vještina bile su gramatika, retorika i logika koje su kasnije postale trivij odnosno studij jezika te aritmetika, geometrija, astronomija i glazba koje postaju kvadrilj odnosno znanstveni predmeti. Iako ideja da se sve znanje sažme u sedam kategorija nije Marcijanova, ali je njegova realizacija te misli poslužila kao osnova za nove nadogradnje u sljedećim stoljećima. Ovo je obrazovanje postalo popularno tijekom srednjeg vijeka.²³

Na Trećem lateranskom saboru 1179. odlučeno je da se osnuje katedralna škola pri svakoj katedrali za izobrazbu svećeničkog pomlatka i „siromašnih učenika. Iz ovoga se može zaključiti

²² Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 70

²³ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 24

da većina djece iz siromašnih obitelji u ranom srednjem vijeku nije bila u mogućnosti pohađati školu.²⁴

3.1. Obrazovanje u Bizantu

Za razliku od Zapada, škole u Bizantu nastavile su raditi ondje gdje je na Zapadu sve stalo – na podučavanju sedam slobodnih vještina (*septem artes liberales*): glazba, astronomija, retorika, gramatika, aritmetika, logika i geometrija. Podučavanje sedam slobodnih vještina imalo je za zadatak prenijeti studentima opće znanje kako bi mogli upisati neki novi fakultet. Filozofski fakulteti razvili su se na temeljima artističkog fakulteta. Studiranje je trajalo od šest do sedam godina, a mnogi studenti su nakon završenog artističkog fakulteta nastavljali studij na pravnom, medicinskom i teološkom fakultetu. Vrhuncem se smatrao završetak teološkog fakulteta pa otud i naziv „vječnog studenta“.²⁵

Iako je i Bizantsko Carstvo bilo uzdrmano germanskim, slavenskim, a ponajviše arapskim provalama, nije doživio kao Zapad ‘kulturnu prazninu’. Gradovi poput Konstantinopola, Soluna, Beiruta, Antiohije ili Aleksandrije nikada nisu prekidali svoju dotadašnju aktivnost na kulturnom i prosvjetnom području.²⁶

Prilog 9. Prikaz sedam slobodnih vještina (dostupno na:

<https://quizlet.com/460073327/sedam-slobodnih-vjestina-diagram/>)

²⁴ Runje, Petar, *Školovanje glagoljaša*, Matica hrvatska Ogulin, 2013., str. 16

²⁵ Zaninović Marko, *Opća povijest pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga, 1988., str. 63

²⁶ Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 88

Iako su poganski autori činili glavninu njezine nastave, kršćanstvo ju nije zamijenilo nekim drugim sustavom, samo je dodao proučavanje Svetog pisma i teologije. Ta su obilježja u Bizantu ostala sve do 15. stoljeća.

3.2. Karolinška renesansa

Karlo Veliki (747. – 814.) zaslužan je za poticanje obnove i razvoja naučavanja i učenosti. To se u historiografiji naziva 'karolinška renesansa'. U vrijeme vladavine Merovinga, kulturno opadanje bilo je na vrhuncu. Službeni kraljevski dokumenti pokazali su da pisar ne zna gramatička pravila te su se tako lijepo oblikovani rukopisi pretvorili u nečitljivo pisanje. Stoga je Karlo želio iz korijena promijeniti postojeće stanje.

Veliki učenjak Einhard koji je djelovao na njegovom dvoru tvrdio je: "Kada je imao vremena, privikavao je ruku na oblikovanje slova. Ali je slabo uspijevaao taj posao, krivo postavljen i prekasno započet. Latinski jezik učio je tek u zreloj dobi."²⁷

Prilog 10. Karlo Veliki (dostupno na: <https://povijest.hr/nadanasnjidan/kako-je-papa-okrunio-karla-velikog-na-prepad-800/>)

²⁷ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 125

Karolinški vladari su se u kulturi najviše oslanjali na benediktince. Oni su najvećim dijelom vodili školstvo i kulturni rad. Zahvaljujući njima, očuvani su temelji klasične baštine koji su bili ugroženi seobama naroda.²⁸

Karlo je stvorio poznatu školu u palači te je tamo doveo engleskog teologa i književnika Alkuina da joj bude na čelu. Alkuin je bio upravitelj škole u Yorku u Engleskoj koju su osnovali učenici Bede Venerabilisa. Privukao je mnoge učitelje u Aachen: Anglosase, Irce, Italike, Hispance te Franke iz Franačke i Germanije. Mnogi od njih posjećivali su velike opatije i biskupije, tamo organizirali lokalne škole, stvarali knjižnice, davali prepisivati stare tekstove, standardizirali bogoslužje te poboljšavali kvalitetu crkvene glazbe. Drugi istaknuti predstavnik karolinške renesanse, uz Alkuina, bio je Einhard, poznat kao autor *Životopisa Karla Velikoga* kojim je stvorio obrazac srednjovjekovnih laičkih biografija. Također, od okoline se je izdvajao idejom da je literatura nešto više od praktične potrebe širenja vjere.²⁹

Nadalje, u vrijeme karolinške epohe utemeljen je suvremeni sustav pisanja. U javnoj uporabi Rimljani su pisali velikim uglatim slovima, ali su se u kasnijim stoljećima počela koristiti oblija slova jer ih je bilo lakše ispisivati. Prekidom sredozemne trgovine nestalo je papirusa s tržnica na Zapadu. Tada bi se pisalo po skupoj pergameni pa je štednja prostora postala prijeka potreba. Pisalo se manjim slovima te stiskalo jedno uz drugo kako bi što više teksta stalo na stranicu. Da bi očuvala karakterističan oblik, neka slova pisana su ispod, a neka iznad crte. To je dovelo do razvoja i sve šire uporabe minuskule – malih slova s velikim slovima koja su služila samo za naglašavanje važnih riječi. U 8. stoljeću postojalo je nekoliko oblikovanih minuskula: Irska iz koje se razvila anglosaksonska, zatim tzv. vizigotska kojom je pisano u Hispaniji te beneventana koja se je upotrebljavala u južnoj Italiji te okolnim krajevima. Seobama stručnjaka i razmjenom rukopisa svi ovi rukopisi bili su poznati u Franačkoj gdje je karolinška obnova učenosti potakla sve veću potražnju za lijepo i čitljivo ispisanim knjigama. Ova potražnja dovela je do stvaranja karolinške minuskule koju karakterizira okrugli oblik slova te jasnoća i jednostavnost.³⁰

²⁸ Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 117

²⁹ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 126-127

³⁰ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 127-128

Karlova država željela je biti kulturnom odgojiteljicom svojih naroda prema antičkim uzorima. Karlo je maštao o idealu nekadašnje Atene i Rima gdje su svi oblici znanja bili vrlo traženi i cijenjeni. Iako je o Ateni vrlo malo znao, to se ne može reći i za Rim kojega je dobro poznao. Rim je za njega bio ne samo grad osvajača, nego i grad govornika i pjesnika, domovina Cicerona i Horacija koji su pronijeli slavu Rima kao velikoga kulturnoga središta. Njegova država, osobito njegov dvor trebali su u obnovljenom Rimskom Carstvu preuzeti sličnu ulogu. Poduzeo je sve kako bi latinski jezik književnosti i državne uprave oživio. Pisari na Karlovu dvoru sastavljali su zbirke pravnih propisa – kapitulare. Ta novost odavala je kraljevo shvaćanje da je bez pisma i pismenih ljudi te zakona nemoguće upravljati državom. U svojem kapitularu iz 787. Karlo je naredio da svi samostani pod njegovom jurisdikcijom moraju organizirati škole. To nije bio zakon o obvezatnom školovanju već je Karlo samo htio reorganizirati stare samostanske škole i biskupske škole. Kako bi proveo tu zamisao, tražio je učene ljude. U tu svrhu je 789. naredio da se u samostanima i biskupijama podučava mladež u čitanju, pisanju, računanju, pjevanju, gramatici te da redovnici posvete najveću pozornost ispravnom prepisivanju knjiga. Tako su u svim većim biskupijskim središtima poput Toursa, Sensa, Lyona, Utrechta, Kolna, Wormsa, Mainza i brojnim samostanima benediktinske, irske ili engleske duhovne baštine počele djelovati škole koje su služile kako za izobrazbu crkvenih i redovničkih pripravnika tako i svjetovnjaka. Kako sve polaznike nisu jednako zanimali svi nastavni predmeti uveden je dvostruki sustav: schola claustris (samostanska škola) koja je bila namijenjena za redovničke pripravnike te schola exterior (škola za laike) namijenjena za svjetovnjake. S povratka iz vojne ekspedicije protiv Langobarda 774., Karlo je poveo nekoliko istaknutih ljudi sa sobom među kojima se ističe Petar iz Pise (744. - 779.) koji je bio osrednji latinski pjesnik, ali izvrstan gramatičar. On je za Karla sastavio latinsku gramatiku te mu bio na usluzi u dopisivanju s učenim ljudima. Sudbina karolinške renesanse ovisila je o sudbini Carstva. Ono je nedugo nakon Karlove smrti zapalo u krizu kako zbog unutarnjih razmirica tako i zbog vanjskih neprijatelja. Karolinška renesansa je oživjela svijest o potrebi školske naobrazbe, nastojala je sačuvati grčko-rimsku kulturnu baštinu, pročistila je latinski jezik, nametnula je novo jednostavnije knjiško pismo, a dvorska škola pružala je izobrazbu onima koji su imali mogućnost pohađati ju.³¹

³¹ Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 120-124

3.3. Benediktinci

Čuvanje i prepisivanje rukopisa, kao i nastava u školama, postali su jedno od glavnih aktivnosti u benediktinskim samostanima te su oni jednim dijelom zaslužni za širenje obrazovanja. Benediktinski samostani osnivali su svoje škole u kojima su podučavali neke osnovne vještine poput pisanja i čitanja.³² Prilikom učenja pisanja, učenici bi kopirali oblike slova te ih na taj način učili pisati. Čitanje su vježbali tako da su većinom čitali psalme, a nerijedak je slučaj bio da svih 150 psalama moraju naučiti napamet.³³ Kod računanja, koristili su se rimskim brojevima što je vrlo nepraktično prilikom zbrajanja, oduzimanja i sl.³⁴

3.4. Otonsko razdoblje

Nakon smrti Karla Velikoga njegovi nasljednici nisu se trudili osnivati slične škole na vladarskim dvorovima tako da tu ulogu uvelike preuzimaju samostanske škole. Samostani su, u vrijeme raspada Karolinškoga Carstva, ostali jedina obrazovna središta te nositelji prosvjete.³⁵ Oton Veliki i njegovi nasljednici trudili su se unaprjeđivati katedralne škole. Glavni razlog tomu bilo je poznavanje latinskog jezika koji je prvenstveno bio jezik Crkve, diplomacije, prava, gospodarstva i slično. Osnivali su nekoliko škola u Mainzu, Salzburgu, Bambergu, Kölnu, Trieru, Echternachu, Hildesheimu itd. Većinom su se u njima obrazovali notari i kancelari. U 10. stoljeću razvile su se škole u Paviji, Milanu, Vercelliju, Parmi, Veroni i Raveni. Te škole bile su namijenjene, ne samo za buduće redovnike, već i za laike, buduće svjetovne državnike.³⁶ Koristili su literaturu poput Donatovog priručnika *Ars minor* i *Ars maior*. Također, služili su se i Priscijanovom gramatikom.³⁷ U ovom razdoblju nije bilo velikog napretka, većinom se je poučavanje znanja svodilo na ono s početka srednjega vijeka.

³² Horvat, Branko, „Sukob Crkve i znanosti – postoji li?“ Spectrum, ogledi i prinosi studenata teologije, br. 1-4, Zagreb: 2009.

³³ Pranjić Marko, Kujundžić, Nediljko, Biondić, Ivan, *Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog školstva*, Zagreb: Hrvatska akademija odgojnih znanosti, 1994., str. 22

³⁴ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 71

³⁵ Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 145

³⁶ Jedin Hubert, *Velika povijest Crkve*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2001., str. 373

³⁷ Howard Jones, *The Epicurean Tradition*, London, Routledge, 1989., str. 133

3.5. Doticaj s arapskom kulturom

Zlatno doba arapske kulture i znanosti bilo je u doba Abasida. U vrijeme njihove vladavine cjelokupni korpus grčkih znanstvenih spisa preveden je na arapski jezik. Također, prevedena su i djela s perzijskog jezika pa je tako studentima bila dostupna velika količina znanstvenog i stručnog materijala. Na početku kalifata, učenjaci su većinom prerađivali i sintetizirali djela svojih prethodnika, ali su ubrzo počeli proizvoditi i originalne radove. Najveći napredak napravljen je u matematici. Naime, Grci su poznavali osnovna načela algebre i trigonometrije, ali su ta znanja izražavali kompliciranim formama. Također, Arapi su unaprijedili i sustav pisanja i razvili nove načine primjene obiju disciplina. Najvažnije je bilo preuzimanje hinduskog brojanog sustava koji je uključivao nulu i primjenu dekadskog sustava pri korištenju brojeva. Arapska filozofija bila je na latinskom zapadu poznata po prijevodima brojnih tekstova. Prvi arapsko-latinski prijevodi za prijenos filozofskog materijala u latinsku Europu bili su prijevodi tekstova o medicini i prirodnoj filozofiji nastali potkraj jedanaestog stoljeća u Italiji, većinom od prevoditelja Konstantina Afrikanca.³⁸ Arapski učenjaci uvelike su poštovali grčku filozofiju, osobito Aristotela.³⁹ U prvoj polovici dvanaestog stoljeća, u Španjolskoj je prevedeno je nekoliko važnih astroloških tekstova kao što je *Veliki Albumasarov uvod u astrologiju*, koji je uključio mnogo materijala iz aristotelovske tradicije.⁴⁰

4. OBRAZOVANJE U RAZVIJENOM I KASNOM SREDNJEM VIJEKU

4.1. Skolastika

U 12. stoljeću razvija se skolastika – srednjovjekovno razdoblje u razvoju filozofske i znanstvene misli. Skolastika je nastojala pomiriti razum i religiju. Vrhunac skolastičke misli predstavljaju Roscelin iz Compiègne, Anselmo Canterburyjski, Guillaume de Champeaux, P. Abélard, Albert Veliki, Toma Akvinski i J. Duns Scotus (sedmorica doktora). Skolastička metoda naučavanja temeljila se na tome da je nastavni učitelj čitao i komentirao tekst, a o

³⁸ Burnett Charles, "Humanism and Orientalism in the Translations from Arabic into Latin in the Middle Ages", in A. Speer and L. Wegener (eds.), *Wissen über Grenzen. Arabisches und lateinisches Mittelalter*, Berlin: deGruyter, 22–31. (<https://plato.stanford.edu/entries/arabic-islamic-influence/#Tra>)

³⁹ Goldstein Ivo, Grgin Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb, Novi liber, 2006., str. 185

⁴⁰ Lemay, R. J., 1962, *Abu Ma'shar and Latin Aristotelianism in the twelfth century: the recovery of Aristotle's natural philosophy through Arabic astrology*, Beirut: Catholic Press. (<https://plato.stanford.edu/entries/arabic-islamic-influence/#Tra>)

važnijim pitanjima vodile su se rasprave.⁴¹

Glavni

cilj njihovih rasprava bilo je odrediti Istinu koju je Crkva propovijedala, a sve ono što nije bilo u skladu s Crkvom trebao je odbaciti. U skolastičko vrijeme na prvo mjesto dolaze dijalektika ili logika u službi teologije. Razvoj skolastike imalo je i pozitivnih, ali i negativnih strana. Pozitivno je to što je skolastika stavila naglasak na intelektualne sposobnosti: argumentiranje, metodično pristupanje pojedinom problemu, a negativno je to što je zahtijevala učenje napamet bez razumijevanja.⁴²

4.2. Samostanske i katedralne škole

Na društvenom području u 12. stoljeću dolazi do velikih promjena. Bolje poznavanje velikih djela antike usmjerilo je ljudsku misao u novim smjerovima. Društvena preobrazba ovisila je inovacijama uvedenim u školskim ustanovama. Nastava se i dalje održavala u samostanskim školama, ali su one s vremenom gubile na svojoj važnosti. One su postupno ustupale mjesto katedralnim te gradskim školama koje su bolje odgovarale potrebama komunalnoga uređenja. Jedan od razloga zaostajanja samostanskih škola u odnosu na katedralne je taj što su dva učena reformatora benediktinskog reda Pier Damiani i Bernard iz Clairvauxa kritizirali skolastička predavanja koja su se temeljila na sedam slobodnih umijeća i autoritetu antičkih mislilaca. Njihova se teološka misao rodila iz želje da se bave kontemplacijom božanskih tajni, proučavanjem Biblije i crkvenih otaca što je imalo za cilj mistično iskustvo, a ne spoznaju. Pod utjecajem spomenute dvojice mnogi su samostani počeli zatvarati svoje "vanjske" škole u koje su do tada biskupijski klerici imali pristup. Intelektualna naobrazba redovnika se zanemarivala, a sve više se naglašavala važnost tradicionalnih oblika života poput ručnoga rada, prepisivanja rukopisa, individualnoga čitanja i razmatranja kao priprava na molitvu. To je dovelo do toga da su nekadašnje redovničko zanimanje preuzele katedralne škole pod vodstvom biskupa posebice u većim gradovima kao što su Pariz, Orleans, Reims, Toledo i dr.⁴³

U katedralnim školama predstojnik se zvao *scolasticus* ili *magister scholarum*. Rijetko koja škola se mogla pohvaliti dobrim nastavnim programom, a ona koja je bila na glasu bila je samo

⁴¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56470>

⁴² Zanimović, M., *Opća povijest pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga, 1988., str. 56-57

⁴³ Krsić Stjepan, *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 197-198

zbog vrsnog profesora.⁴⁴ Program u njima odvijao se na konceptu sedam slobodnih vještina, ali su im dodane znanosti: medicina, teologija, filozofija, povijest te crkveno pravo.⁴⁵

5.3. Gradske škole

Kako dotadašnji samostani nisu mogli zadovoljiti potrebe svih ljudi, razna udruženja obrtnika i trgovaca počinju organizirati vlastite gradske škole.⁴⁶ Gradske škole nudile su obrazovanje koje se temeljilo na čitanju, pisanju i računanju, a ponajviše izračunavanju potrebnih vještina potrebnih za obavljanje neke obrtničke djelatnosti. Škola se plaćala, a dio školarine se odvajao za učiteljevu plaću.

5.4. Sveučilišta

Do 11. stoljeća srednjovjekovna Europa postaje sve urbanija. Kraljevska vlada tražila je visokoobrazovane ljude za vođenje svojih poslova. Također, studenti i profesori zahtijevali su bolji način obrazovanja, a jedino rješenje u tome bilo je stvaranje sveučilišta. Sveučilište dolazi od latinske riječi *universitas*, a označava ceh (udruženje). Te škole u osnovi bile grupe učenika i nastavnika koji su se okupili u svrhu učenja, a zajedno su činili zajednicu učitelja i studenata (*universitas magistrum et scholarium*). Na nekim sveučilištima studenti su sami plaćali svoje profesore.⁴⁷

Prva srednjovjekovna sveučilišta osnovana već u 12. stoljeću, a do početka reformacije 1517. godine u europskim zemljama bilo je 66 sveučilišta kao npr: Bologna (1088.), Oxford (1200.), Pariz (1213.), Padova (1222.), Napulj (1225.), Cambridge (1284.), Lisabon (1290.), Rim (1303.), Prag (1348.), Krakow (1364.), Heidelberg (1385.), Beč i Pešta (1389.).⁴⁸

⁴⁴ Čubelić Alojz, „Herman Dalmatinac i intelektualni preporod zapada u 12. stoljeću“ *Croatica Christiana periodica*, sv. 3, br. 57, Zagreb: 2006.

⁴⁵ Horvat Branko, „Sukob Crkve i znanosti – postoji li?“ *Spectrum*, ogledi i prinosi studenata teologije, br. 1-4, Zagreb: 2009.

⁴⁶ Krsić, Stjepan, *Generalno učilište Dominikanskoga reda u Zadru ili Universitas Jadertina 1396-1807*, Zadar: Filozofski fakultet, 1996., str. 46-47

⁴⁷ Zaninović, M., *Opća povijest pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga, 1988., str 59.

⁴⁸ Ajanović Dževdeta., Stevanović Marko, *Školska pedagogija*, Varaždinske Toplice: Tonimir, 1997., str. 60

Srednjovjekovno sveučilište karakterizirali su jasno određeni akademski programi koji su trajali točno određen broj godina i nakon kojih bi student dobivao određenu akademsku titulu. Latinski jezik bio je službeni jezik na sveučilištima. Od predmeta predavali su se biologija, kanonsko pravo, fizika, filozofija, medicina, kemija, matematika i teologija.

Od ranog srednjeg vijeka do 12 stoljeća većinom se znanje svodilo na sedam slobodnih umijeća. U 12. stoljeću, s pojavom sveučilišta, javlja se zanimanje koje je vezano za obrazovanje, a to je intelektualac. Intelektualac – osoba kojoj je pisanje i poučavanje zvanje, osoba koja je po zanimanju profesor i učenjak.⁴⁹

Ono što je najviše obilježilo Bolognu i sveučilište su udruživanja školaraca u posebne udruge (*universitates*). U 11. stoljeću studenti su se počeli udruživati u nekakve udruge ovisno o njihovom podrijetlu, pa su tako u Bologni postojale dvije udruge: *Citramontanaca* odnosno udruga Talijana i udruga *Ultramontanaca* kojega su činili stranci.⁵⁰

Nadalje, na Oxfordu je postojala podjela na sjevernjake (*boreales*) i južnjake (*australes*). Na praškom sveučilištu bile su prisutne dvije nacije: Česi i Nijemci, zatim na bečkom sveučilištu dijelili su se na asutrijsku, sasku, češku i ugarsku.

Iz tog razloga su studenti polagali ispite prema svojoj narodnosti. Cilj ovih udruga nikako nije bio nacionalna identifikacija, već međusobno pomaganje studenata primjerice u sprječavanju podizanja cijena stanovanja. Kako školske ustanove nisu imale svoje zgrade, udruge su zaprijetile stanodavcima ili da spuste cijene ili će oni napustiti grad. Stanodavcu je bilo isplativije da spusti cijenu, nego da stan bude prazan. Tako su si studenti određivali cijenu smještaja, ali i knjiga.⁵¹

Nakon ovog uspjeha, udruge se bore protiv svojih profesora. Profesori su se uzdržavali nadarbinama i školskim taksama svojih studenata. Zbog toga su studenti postavili određena pravila: profesori su morali zajamčiti da će za novac koji dobiju od studenata pružiti kvalitetnu nastavu, morali su nadoknaditi izgubljena predavanja ako bi koji od njih izostao s nastave, ako je slučajno išao na kakvo putovanje morao je položiti novac kojim bi jamčio da će se vratiti, ako bi neopravdano izostao s nastave plaćao je globu kao i za to ako nije bio u stanju na svojim predavanjima okupiti barem pet studenata, na znak zvona morao je započeti i završiti svoje

⁴⁹ Le Goff J., *Intelektualci u srednjem vijeku*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1982., str. 11

⁵⁰ Krasić S., *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 244

⁵¹ Krasić S., *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 244

predavanje i dr. Zbog ovih uvjeta, profesori počinju osnivati vlastite udruge (*collegia*). U njima je članstvo bilo uvjetovano ispunjavanjem više uvjeta posebice polaganje posebnog ispita pred svim profesorima (magistrima ili doktorima) te pristankom svih članova profesorske udruge. Kandidat za profesora morao je dokazati svoju sposobnost predavanja, položiti propisani ispit i tada bi mu se priznalo pravo pripadanja udruzi magistrata. Time je dobivao povelju kojom mu je profesorska zajednica jamčila da posjeduje potrebno znanje za predavanje u školi (*licentia ili venia docendi*). Sljedeće je bilo osnivanje udruga profesora i studenata koja su trebala uskladiti interese jednih i drugih. Tako su se u Parizu koje je bio najveće sveučilišno središte osnovale udruge magistrata i studenata po uzoru na Bolognu. Pariz i Bologna postali su primjeri udruživanja po kojima su se svi drugi ravnali.⁵²

Na početku su samo crkveni i državni poglavari mogli osnivati sveučilišta, ali su s vremenom tu ulogu dobili pojedini knezovi, značajniji gradovi te crkveni redovi. Dva prosjačka reda osnovana u 13. stoljeću: dominikanci i franjevci bili su od velikog značaja za život u Bologni, Oxfordu i Parizu.

Sv. Dominik (oko 1170. – 1221.) je još kao klerik katedralne škole u Španjolskoj uviđao da pred sveučilištem stoji velika budućnost. On je ponudio odgoj novoga tipa redovnika koji će u sebi ujediniti značajke apostola i intelektualca. 1220. u temeljno Pravilo reda unio je dužnost 'učenja danju i noću, kod kuća i na putu'. Sv. Franjo (1182. – 1226.) je za prvotni cilj svojega reda uzeo moralnu obnovu društva po načelima evanđelja. I franjevci i dominikanci su u isto vrijeme počeli osnivati katedre, najprije za teologiju, a potom i za druge znanstvene discipline. Osnivanje sveučilišta jedno su od najljepših i najvećih dostignuća srednjega vijeka na intelektualnom području. Nikada u antici obrazovanje nije bilo na tolikoj cijeni kao u srednjem vijeku u vrijeme osnivanja sveučilišta.⁵³

5.5. Burse

Većina studenata živjela je u studentskim domovima - bursama koji su bili pod kontrolom Sveučilišta. Siromašniji studenti imali su mogućnost živjeti u studentskim sirotinjskim domovima – kodejima (riječ dolazi od srednjovjekovne njemačke riječi kote,

⁵² Krsić S., *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 244-245

⁵³ Krsić S., *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 252-253

označava skromnu kolibu, a studenti su ju koristili u latiniziranoj verziji *codria*). Život u bursi bio je osmišljen tako da podučava studente osnovnim akademskim studijima što je uključivalo govorenje i pisanje na latinskom te mogućnost raspravljanja koristeći sve vještine umjetnosti.⁵⁴

5.6. Pisma studenata obiteljima u srednjem vijeku

Od davnina su roditelji brinuli za uspjeh svoje djece prilikom odlaska na fakultet. To je dio duge tradicije koja seže do početka sveučilišta u srednjem vijeku. Jedno ispitivanje javnoga mnijenja u Kanadi pokazalo je da 51 posto učenika nakon srednjih škola zatraži od roditelja dodatnu financijsku potporu jer im ponestane novca. Ta vijest potaknula je stručnjake da rasprave koliko je potrebno poučiti studente o "važnosti uravnoteženja proračuna". Međutim, ideja da studenti traže od roditelja novac nije nova pojava - započela je ubrzo nakon pojave sveučilišta u srednjovjekovnoj Europi. Kako kaže jedan srednjovjekovni otac Talijan, "*prva studentska pjesma je zahtjev za novcem i nikada neće postojati pismo koje ne traži gotovinu*".

Evo tipičnog primjera iz 1220-ih:

B. svom časnom gospodaru A., pozdrav.

"Ovim putem vas želim obavijestiti da veoma marljivo studiram na Oxfordu, ali pitanje novca jako me koči u napredovanju, budući da su sada prošla dva mjeseca otkad sam potrošio posljednje od onoga što ste mi poslali. Grad je skup i postavlja mnoge zahtjeve; Moram iznajmiti smještaj, kupiti potrepštine i osigurati mnoge druge stvari koje su mi potrebne. Stoga, s poštovanjem, molim Vaše očinstvo da mi, po poticajima božanskog sažaljenja, pomognete kako bih mogao dovršiti ono što sam dobro započeo."

Neki studenti prije nego što su zatražili novac, prvo su naglasili kako im studiranje ide prilično dobro. U ovom pismu iz 12. stoljeća iz Francuske dva su brata to zaista preuveličali.

"Vrlo dragim i uglednim roditeljima M. Matre, vitez, i M. njegovoj supruzi, M. i S., njihovi sinovi, šalju pozdrave i sinovsku poslušnost."

⁵⁴ <https://geschichte.univie.ac.at/en/topics/bursae-and-coderies>

Ovim vas želimo obavijestiti da, po božanskoj milosti smo zdravi u gradu Orleansu i posvećujemo se u potpunosti proučavanju, imajući na umu riječi Catona: 'Znati bilo što je pohvalno.' Živimo u dobrom stanu, nedaleko od škole i tržnice, tako da možemo ići u školu svaki dan bez problema. S nama u kući stanuju dobri poznanici, koji također dobro napreduju u učenju i imaju izvrsnu naviku - prednost koju dobro cijenimo, jer kako kaže Psalmist: 'S uspravnim čovjekom pokazat ćeš se uspravan'. Stoga kako naš trud i rad ne bi nazadovao zbog nedostatka materijala, molimo Vaše očinstvo da nam donositelj, B., pošalje novac za kupnju pergamenta, tinte, pisaćeg stola i drugih stvari koje su nam potrebne, u dovoljnoj količini, ali samo da Vama ništa ne nedostaje (ne daj Bože!) kako bismo završili studij i časno se vratili kući. Donositelj će preuzeti i cipele i čarape koje nam morate poslati, kao i sve novosti."

Postoji mnogo primjera pisma sa zahtjevima za podršku, zajedno s nekoliko odgovora u kojima roditelji šalju novac zajedno s opomenama o brznoj potrošnji novca. Možda najbolji primjer srednjovjekovnog učenika koji traži od roditelja novac dolazi od francuskoga književnika Eustachea Deschamps (1346. - 1406.). U mladosti je pohađao Sveučilište u Orleansu prije nego što je otišao raditi za kralja Francuske. 1400. napisao je ovo pismo:

"Dragi oče, ja nemam ni lipe, ni išta mogu uštedjeti, jer sve stvari na Sveučilištu su toliko skupe, ne mogu ni proučavati u svom Kodeksu ili u svom Digest -u [ovo su zakonski tekstovi], budući da su stranice knjiga sve ispale. Štoviše, dužan sam načelniku deset kruna i ne mogu pronaći čovjeka koji bi mi ih mogao posuditi. Molim vas za pozdrav i novac."

Učeniku su potrebne mnoge stvari ako želi ovdje uspjeti; njegov otac i njegovi rođaci moraju ga opskrbljivati kako ne bi bio prisiljen založiti svoju knjigu, nego da uza se uvijek ima novac u torbici, s haljinama i krznom i pristojnom odjećom; ili će biti proklet, stoga, kako me ljudi ne bi smatrali zvijeru, tražim od vas pozdrav i novac."

Vina su skupa, kao i hosteli i druge dobre stvari; Dugujem u svakoj ulici i teško se mogu osloboditi takvih zamki. Dragi oče, udostoji se pomoći mi! Bojim se izopćenja; već sam osuđivan, a u mojoj smočnici nema ni suhe kosti. Ako ne uspijem pronaći novac prije ovoga blagdana Uskrsa, vrata crkve bit će mi zatvorena pred licem; stoga usliši moju molbu. Molim Vas za pozdrav i novac. Dragi oče, kako bih vam olakšao dugove ugovorene prema konobi, u pekari, s profesorima te kako bih platio pretplatu praonici i brijaču, molim vas za pozdrav i novac."⁵⁵

⁵⁵ Haskins H. Charles, *The Life of Medieval Students as Illustrated by their Letters*, *The American Historical Review* Vol. 3, No. 2 (Jan., 1898), pp. 203-229 ([The Life of Medieval Students as Illustrated by their Letters on JSTOR](#))

6. RAZVOJ KNJIGE

6.1. Skriptorij

Skriptorij su bili mjesta gdje su se u srednjem vijeku prepisivale knjige. Samostani su bili glavna žarišta prepisivanja knjiga koja su bila najvažnija djelatnost koja se odvijala unutar samostana te su redovnici koji su morali biti obrazovani, kako bi očuvali znanje za buduće naraštaje, prepisivali sve što im je bilo dostupno. Praksa prepisivanja dovela je do usavršavanja pisanja. Antički pisci nisu poznavali interpunkcijske znakove, nisu odvajali riječi, cijeli tekst bio je spojen. Na taj način su redovnici počeli, kako bi pojednostavili čitanje, odvajati riječi, umetati interpunkcijske znakove. To je uvelike čitatelju olakšalo te smanjilo vrijeme pri razumijevanju djela.

Prepisivanje se odvijalo na način da se pripremala pisača podloga - pergament na kojem se pisao tekst, a rubrikatori bi crvenom tintom dodavali naslove ili neke istaknute dijelove teksta. Iluminatori bi nakon toga oslikavali tekst, a potom bi se knjiga uvezivala, ukrašavale bi joj se korice, pri čem su često znali sudjelovati zlatari i draguljari.⁵⁶ Osoba koja se je bavila uvezivanjem rukopisa zvala se je ligator. U srednjem vijeku postojale su dvije vrste uveza: kožni i zlati.⁵⁷

Važni skriptoriji osnovani su 613. a u Švicarskoj u samostanu Sankt Gallen, 744. u opatiji u Fuldi, početkom 8. stoljeća u samostanu sv. Emmerana u Regensburgu.⁵⁸ Prepisivanje knjiga nije bio jednostavan posao. Prepisivači su se često borili s nezgodama poput glodavaca, miševa, ali i manjka svjetlosti, hladnoćom ili pak vrućinom, nekvalitetnim alatom i sl.⁵⁹

⁵⁶ <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56503>

⁵⁷ Dahl Svend, *History of the Book*, New York, The Scarecrow Press, 1958., str. 59

⁵⁸ Stipišić, Jakov, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb, Školska knjiga, 1991., str. 56

⁵⁹ Hebrang-Grgić, Ivana, *Kratka povijest knjižnica i nakladnika*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2018., str. 47-48

Prilog 11. Skriptorij (dostupno na: <https://hr.erch2014.com/obrazovanje/88236-cto-takoe-skriptorij-istoriya-i-fakty.html>)

6.2. Izum tiskarskog stroja

Povijest pisane riječi dijeli se na razdoblje prije i nakon izuma tiskarskoga stroja kojega je izumio Johann Gutenberg (1397. – 1468.). U 15. stoljeću u Mainzu razvijaju se dva zanata: zlatarstvo i izrada metalnih pečatnjaka i novca. Vjeruje se da je u radionicama u kojima se talio i obrađivao metal Gutenberg izučio svoj zanat koji će mu biti od velike koristi posebice kada bude trebao lijevati metalna slova za svoju tiskaru.

Gutenberg 1430. napušta grad te odlazi u Strasbourg gdje potajno počinje raditi na svom izumu – izradi tiskarskog stroja. Gutenberg je znao da se tekst može brže i jednostavnije umnožiti ako se slova zasebno izrade i onda slažu jedno do drugoga tako da tvore negativ teksta koji onda treba umnožiti. Znao je i da slova moraju biti od metala jer se jedino metalom može umnožiti veći broj primjeraka teksta. Od 1448. ponovno boravi u Mainzu gdje osniva tiskarku radionicu.

Pedesetih godina 15. stoljeća započinje svoj veliki projekt – tiskanje Biblije. Knjiga je sadržavala dva sveska velikog formata, a tekst je bio otisnut u dva stupca. Sveukupno je sadržavala 1280 stranica. To je tzv. Biblija u 42 retka. Dugo se smatralo da je prije Biblije

grubljim slovima tiskao i neka manja djela: *Fragmenat o sudu svijeta*, *Astronomski kalendar za 1448*, ali to se nije moglo dokazati.⁶⁰ Do Gutenbergova vremena samo su povlašteni mogli imati knjigu. Vrijednost knjige bila je velika, a primjer tomu je da je za rukom pisanu knjigu na pergameni trebalo izbrojati mnogo zlatnika ili se plaćala velikom količinom životinjske kože.

Prilog 12. Gutenbergov tisak (dostupno na: <https://www.dw.com/hr/kolijevka-svjetske-pismenosti/a-15956951>)

⁶⁰ Stipčević A., *Povijest knjige*, Zagreb: Matica hrvatska, 2006., str. 350-354

7. ZAKLJUČAK

Za većinu, prva asocijacija na srednji vijek su pojmovi mračnost i nazadnost. Srednji vijek je počeo kao mračno razdoblje. Obilježile su ga barbarske provale, zatim kuga koja je harala u vrijeme cara Justinijana oko 540. Međutim, današnja Europa mu mnoga toga duguje barem u pogledu obrazovanja. Kroz povijest obrazovanje je mijenjalo svoju svrhu. U antici svrha obrazovanja težila je da osoba postane dobar govornik, hrabar ratnik te mudar i obrazovan vladar. Srednji vijek, ipak, naglasak stavlja na učenost, krjepost, strogost, poslušnost te molitvu. U ranom srednjem vijeku odvijale su se seobe naroda pa je to utjecalo na raspad rimskoga društva te, između ostaloga, i raspad obrazovnog sustava. Zahvaljujući crkvenim ocima, mnoga antička djela su sačuvana. Oni su bili svjesni da ne žive u vremenu velikih mislilaca te da treba spasiti sve što se može spasiti. U samostanima isprva se njegovalo obrazovanje. Ondje su redovnici učili djecu čitati i pisati. Viši stupanj obrazovanja temeljilo se na umijeću sedam slobodnih vještina: gramatici, retorici, logici, aritmetici, geometriji, astronomiji i glazbi. S vremenom, samostani nisu mogli zadovoljiti potrebe svih ljudi te je došlo do pojave gradskih škola koje osnivaju udruženja obrtnika i trgovaca. Ako usporedimo s današnjicom, obrazovanje je svima dostupno za razliku od srednjega vijeka kada je ono bilo namijenjeno samo za bogate. Isto kao i činjenica da i djevojčice i dječaci mogu pohađati škole, za razliku od srednjega vijeka kada se vjerovalo da je znanje, budući da je sveto, privilegija Boga i muškarca. Vjerovalo se da je uloga žene odgoj djece te briga oko doma. Obrazovanje bi dobile samo ako se odluče postati redovnice. Zahvaljujući srednjovjekovnim skriptorijima, usavršeno je umnažanje knjiga jer su prepisivači uveli odvajanje riječi te interpunkcijske znakove što je olakšalo čitanje. Gutenbergov izum tiskarskoga stroj omogućio je jednostavnije umnažanje knjiga. Do njegova vremena samo su povlaštene mogli imati knjigu.

8. LITERATURA

1. Ajanović Dževdeta., Stevanović Marko, Školska pedagogija, Varaždinske Toplice: Tonimir, 1997.
2. Brandt M., Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka, Zagreb, Školska knjiga, 1995.
3. Burnett Charles, “*Humanism and Orientalism in the Translations from Arabic into Latin in the Middle Ages*”, in A. Speer and L. Wegener (eds.), *Wissen über Grenzen. Arabisches und lateinisches Mittelalter*, Berlin: deGruyter, 22–31. (<https://plato.stanford.edu/entries/arabic-islamic-influence/#Tra>) Pristupljeno: 14.9.2021.
4. Ćubelić, Alojz, „Herman Dalmatinac i intelektualni preporod zapada u 12. stoljeću“ *Croatica Christiana periodica*, sv. 3, br. 57, Zagreb: 2006.
5. Dahl, Svend, *History of the Book*, New York: The Scarecrow Press, 1958.
6. Goldstein I., Grgin B., *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb: Novi liber, 2006.
7. Haskins H. Charles, *The Life of Medieval Students as Illustrated by their Letters*, *The American Historical Review* Vol. 3, No. 2 (Jan., 1898), pp. 203-229 (<https://www.jstor.org/stable/1832500>) Pristupljeno: 16.9.2021.
8. Hebrang-Grgić, Ivana, *Kratka povijest knjižnica i nakladnika*, Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o., 2017.
9. Horvat, Branko, „Sukob Crkve i znanosti – postoji li?“ *Spectrum*, ogleđi i prinosi studenata teologije, br. 1-4, Zagreb: 2009.
10. Howard Jones, *The Epicurean Tradition*, London, Routledge, 1989., str. 133
11. Jedin, Hubert, *Velika povijest Crkve*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2001.
12. Jelavić, F. (1998). *Didaktika*, Jastrebarsko: Slap, 1998.
13. Kerševan, M, Ule, A, Jerman, F, *Odnos religije i znanosti*, Školske novine (1966), str. 61
14. Krasić, Stjepan, *Generalno učilište Dominikanskoga reda u Zadru ili Universitas Jadertina 1396-1807*, Zadar: Filozofski fakultet, 1996.
15. Krasić S., *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjeg vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012.
16. Le Goff J., *Intelektualci u srednjem vijeku*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2009.
17. Lemay, R. J., 1962, *Abu Ma‘shar and Latin Aristotelianism in the twelfth century: the recovery of Aristotle’s natural philosophy through Arabic astrology*, Beirut: Catholic Press. (<https://plato.stanford.edu/entries/arabic-islamic-influence/#Tra>) Pristupljeno: 14.9.2021.
18. Mijatović, A., *Osnove suvremene pedagogije*, Zagreb: Hrvatski pedagoški zbor, 1999.

19. Pranjić Marko, Kujundžić, Nediljko, Biondić, Ivan, Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog školstva, Zagreb: Hrvatska akademija odgojnih znanosti, 1994.
20. Runje, Petar, Školovanje glagoljaša, Matica hrvatska Ogulin, 2013., str. 16
21. Stevanović, M., Pedagogija. Sveučilište u Rijeci, 2007.
22. Stipčević A., Povijest knjige, Zagreb: Matica hrvatska, 2006.
23. Stipčević Badurina, V., *Legenda o svetom Jeronimu u hrvatskoglagoljskom Petrisovu zborniku (1468.)*, *Radovi 47/1*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, FF press, Zagreb, 2015, str. 337-350.
([https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=578228&tify={%22pages%22:\[1\],%22view%22:%22scan%22}](https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=578228&tify={%22pages%22:[1],%22view%22:%22scan%22})) Pristupljeno: 15.9.2021.
24. Stipišić, Jakov, Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi, Zagreb: Školska knjiga, 1991.
25. Vidulin-Orbanić, Sabina, „Društvo koje uči: Povijesno – društveni aspekti obrazovanja“ *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, sv. 2, br. 3, Pula, 2007., str. 58. (<https://hrcak.srce.hr/12621>) pristupljeno: 17.9.2021.
26. Zaninović, M., *Opća povijest pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga, 1988.

INTERNETSKI IZVORI

1. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56470> (Pristupljeno: 17.7.2021.)
2. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56503> (Pristupljeno: 17.7.2021.)
3. <https://geschichte.univie.ac.at/en/topics/bursae-and-coderies> (Pristupljeno: 20.8.2021.)

9. POPIS PRILOGA

Prilog 1. Seoba naroda

Prilog 2. Boetije

Prilog 3. Kasiodor

Prilog 4. Izidor Seviljski

Prilog 5. Beda Venerabilis

Prilog 6. Sveti Jeronim

Prilog 7. Ars minor

Prilog 8. Ars major

Prilog 9. Prikaz sedam slobodnih vještina

Prilog 10. Karlo Veliki

Prilog 11. Skriptorij

Prilog 12. Gutenbergov tisak

10. SAŽETAK

Obrazovanje u ranom srednjem vijeku bilo je velik problem jer je većina ljudi bila nepismena. Njegovalo se je većinom u samostanima gdje su redovnici otvarali škole te poučavali čitanje i pisanje. Obrazovanje u srednjem vijeku temeljilo se na umijeću sedam slobodnih vještina. U 11. stoljeću srednjovjekovna Europa postaje urbanija. Učenici i nastavnici zahtijevaju bolje obrazovanje te tako dolazi do pojave prvih sveučilišta.

Ovim radom želim prikazati kako je tekao razvoj obrazovanja u srednjem vijeku: što je utjecalo na propadanje obrazovnog sustava iz prijelaza starog vijeka u srednji vijek, kako su se pojedina djela ipak uspjela uščuvati, na čemu se je temeljilo srednjovjekovno obrazovanje, tko je imao najveću ulogu u razvoju obrazovanja, kada nastaju prva sveučilišta te kako je izgledao studentski život u srednjem vijeku.

Ključne riječi: srednji vijek, obrazovanje, razvoj knjige, sveučilište, tiskarski stroj

11. ABSTRACT

Education in the early Middle Ages was a big problem because most people were illiterate. It was mostly nurtured in monasteries where monks opened schools and taught reading and writing. Education in the Middle Ages was based on the art of the seven liberal arts. Eleventh century Europe gradually became more urban. Students and teachers began demanding a better education which led to the foundation of first universities.

In this thesis I want to show the development of education in the Middle Ages by answering the following questions: What caused the decline of teaching at the end of Antiquity and in the Early Middle Ages? How were some books still preserved? What was the basis of medieval education? Who played the biggest role in its development? When were the first universities created and what was student life like?

Keywords: middle ages, education, book development, university, printing press